

ЗБОРНИК О СРБИМА У ХРВАТСКОЈ

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE POUR L'HISTOIRE DES SERBES EN CROATIE

RECUEIL DES TRAVAUX
SUR LES SERBES
EN CROATIE

13

DIRECTEUR VASILJE DJ. KRESTIĆ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДБОР ЗА ИСТОРИЈУ СРБА У ХРВАТСКОЈ

ЗБОРНИК О СРБИМА У ХРВАТСКОЈ

13

УРЕДНИК ВАСИЛИЈЕ Ђ. КРЕСТИЋ

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР

СЕКРЕТАР

Мирослав Јовановић

Примљено на електронском скупу Одељења историјских наука од 2. децембра 2020. на основу реферата академика *Василија Ђ. Крстића*, *Наде Милошевић Ђорђевић* и *Љубодрага Димића*, дописних чланова *Славенка Терзића*, *Мире Радојевић*, *Драгана Војводића*, *Јелене Јовановић* и *др Софије Божић*.

АМБЛЕМ: ГРБОВИ СА ИКОНОСТАСА ЦРКВЕ СВ. ТОМЕ
У ДИШНИКУ, РАД ЈОАКИМА МАРКОВИЋА
ИЗ 1750. ГОДИНЕ

ИЗДАЈЕ: СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТИРАЖ: 400 ПРИМЕРАКА

НАСЛОВНА СТРАНА: ЈАНКО МАГЛОВСКИ

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК: НИКОЛА СТЕВАНОВИЋ

ЛЕКТОР: ЈЕЛКА ЈОВАНОВИЋ

КОРЕКТОР: ЈЕЛКА ЈОВАНОВИЋ

ШТАМПА: ПЛАНЕТА ПРИНТ

САДРЖАЈ – TABLE DES MATIERES

<i>Василије Ђ. Крестић</i>	Реферат Виктора Новака из априла 1935. године о политичким приликама у Хрватској и Словенији 7
<i>Исидора Точанац Радовић</i>	Православна заједница и парохија у Ријеци у 18. веку 49
<i>Сњежана Орловић</i>	Значај оснивања архијерејског сједишта у Метку за опстанак српског народа у Лици 79
<i>Мирјана Појковић</i>	Задарска парохија и православно становништво у Задру, према попису из 1831. године 111
<i>Василије Ђ. Крестић, Мирослав Јовановић</i>	Прилог историји о научној сарадњи Срба и Хрвата 159
<i>Сјаниша Војиновић</i>	Претплатници из Вуковара на књиге и периодичне публикације (1794–1850) 185
<i>Славко Пењаковић</i>	Културноисторијски прилози Антонија Стражичића у листу Застава 235
<i>Софија Божић</i>	Др Александар Митровић као уредник задарског Српског гласа (1897–1899) 247
<i>Јово Бајић</i>	Српско име у западним крајевима, Старој Србији и Македонији у истраживањима Василија Ђерића 265
<i>Ђорђе Перић</i>	Песме српских песника у западним записима познатих и мање познатих хрватских мелографа (III) (<i>период севдаха</i>) 307
<i>Славица Гароња Радованац</i>	Племе Бубала: с најновијим насељем у Решетару и Арапову Дољу: прилог испитивању српских насеља на Огулинском Кордуну, у Лици и Банији по историјским подацима и народном предању написао Манојло Б. Кордунаш 357
<i>Бранко Ђујурђија</i>	Ђуро Томић, бележник Општине Дрежница у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца / Краљевини Југославији. Фотографска заоставштина и њено значење 385
<i>Зоран Јовановић</i>	Осамдесет година од повратка глумца Страхиње Петровића из Загреба у Београд (1939–2019) 405

ПРАВОСЛАВНА ЗАЈЕДНИЦА И ПАРОХИЈА У РИЈЕЦИ У 18. ВЕКУ

ДР ИСИДОРА ТОЧАНАЦ РАДОВИЋ¹

С а ж е т а к. – Православна заједница и парохија у Ријеци настале су у 18. веку и опстале до данашњих дана, упркос бројним проблемима са којима су се суочавале. У раду је, на основу необјављених и објављених извора, као и литературе, представљен настанак и развој православне заједнице, уочени су проблеми и начин на који их је решавала и превазилазила. Указано је на промене бројчане и економске снаге, као и етничког састава православне заједнице у Ријеци током 18. века. На основу архивске грађе, проширена су досадашња скромна сазнања о ријечкој православној парохији и парохијалним свештеницима. Пажња је посвећена и односу ријечких православних трговаца према парохијалним свештеницима током последњих деценија 18. века. У прилогу рада дат је списак православних становника Ријеке који је 1792. године начинио парох Николај Даниловић.

Кључне реч: Ријека, православна заједница, парохија, трговци, Грци, Срби, Хабзбуршка монархија, 18. век.

Настањивање православног становништва у околини града Ријеке повезује се с периодом османско-млетачког, тзв. Другог морејског рата (1714–1718), у који се 1716. године укључила и Хабзбуршка монархија. Рат је подстакао исељавање Грка из Османског царства и они су показали интересовање да се населе у Хабзбуршкој монархији како због егзистенције, тако и из пословних разлога. Долазак султанових поданика на територију Монархије, међу којима је било много трговаца, уклопио се у планове Карла VI Хабзбуршког (1711–1740) да подстакне развој трговине и поморство на северном Јадрану и, колико је могуће, потисне утицај Млетачке републике. Да би остварио свој циљ, били су му потребни способни људи са свежим идејама и капиталом који би развили трговачки потенцијал постојећих лука. Досељенике, пре свих трговце, требало је привући у што већем броју подстицајним мерама за развој трговине.

Остваривање владаревог плана почело је Пожаревачким миром (21. јула 1718), којим су, између осталог, била успостављена и општа начела слободне трговине између Хабзбуршке монархије и Османског царства. Она су разрађена у посебном Уговору о трговини и пловидби који је потписан шест дана после склапања мира. Иако је била прокламована слобода трговине копненим и воденим путевима по свим областима Османског

царства, то право било је резервисано за Царску привилеговану оријенталну компанију. Она је основана 1719. године и имала је искључиво право трговине у Османском царству и другим земљама на Истоку. Седиште јој је било у Бечу, а испоставе у Београду, Трсту и Ријеци. Трст и Ријека су још 1717. године били проглашени слободним лукама и тај статус требало је да им обезбеди предуслове да постану средишта поморске трговине са Левантом. Током 1719. године Карло VI позвао је стране трговце да се населе у Трсту и Ријеци, гарантовао им је личне слободе, слободу пословања и прво на стицање имовне.²

Први сигуран податак о православном становништву у околини Ријеке потиче из 1717. године. Почетком маја те године Стефан Серафин, представник једне групе грчких трговаца, молио је хабзбуршког владара да им дозволи насељавање на делу јадранске обале под његовом влашћу.³ Привилегијом од 2. јуна 1717. године Карло VI дозволио је да се 218 православних породица насели „у земљама Нашег аустријског приморја”, истичући посебно да је реч о местима Стара и Нова Краљевица, Винодол и крај поред града Ријеке, познат под називом „Код Светог Вида”. Гарантовао им је слободу и заштиту у бављењу трговином по мору и копну, као и право на стицање непокретне имовине, тј. да купују земљишта на којима ће изградити куће за становање и складишта за робу. У Привилегији је наглашено да је обавеза трговаца да плаћају порезе и дажбине држави, као и сви други који бораве или тргују у хабзбуршким земљама и лукама, као и то да се придржавају земаљских статута, владарских закона и наредби.⁴

Осим слободе пословања, владар је трговцима гарантовао и слободу вероисповести. Дозволио им је да живе по обредима Источне цркве грчког закона или Расцијанске (Српске), и обичајима старог календара, да именују свештеника који ће обављати богослужења и да о свом трошку изграде и опреме православу цркву. Такође, заштитио је православно становништво од сметњи које би у вршењу верских обреда могле да им праве државне или римокатоличке црквене власти. Тиме је Карло VI формално-правно дозволио слободно и јавно исповедање православне вере у месту у ком се трговци населе, на сличан начин на који је то православно становништво у Хабзбуршкој монархији било гарантовано Привилегијом цара Леополда I од 21. августа 1690. године.⁵

Грчки трговци настанили су се ван градских зидина Ријеке у тзв. дистрикту Светог Вида. Ближих вести о њима нема, осим податка из текста Привилегије да је молилац Стефан Серафин био православне вере и

2 J. Pešalj, *Making a Prosperious Peace: Habsburg Diplomacy and Economic Policy at Passarowitz, 1718*, ed. Ch. Ingrado, N. Samardžić, J. Pešalj, Purdue University Press : West Lafayette, Indiana 2011, 144–148. У наведеном зборнику објављени су резултати новијих истраживања о Пожаревачком миру и његовим последицама.

3 *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1717–1746. – Dokumenti*, prir. B. Malnar, D. Marjanić, N. Labus, Артефакти 6–7 (2004), 42–43, 58–59.

4 Привилегија Карла VI од 2. јуна 1717. године објављена је у: *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1717–1746. – Dokumenti*, 42–47; D. Roksandić, *Etnos, konfesija, tolerancija*, Zagreb 2004, 87–92.

5 J. Радонић, М. Костић, *Српске привилегије од 1690. до 1792*, Београд 1954, 46–48, 91–92.

пореклом са неког острва на Леванту. Није познато колико се породица стварно доселило, али је извесно да их је било далеко мање од најављених 218. У једном документу из каснијег периода наведено је да је у почетку православна заједница бројала више од 30 породица. На основу тог податка претпоставља се да је већина досељеника ипак наставила пут ка Трсту или Венецији. Ни сам Стефан Серафин није се у Ријеци задржао дуго, већ је отишао у Венецију. Последњи пут помиње се у изворима јула 1719. године, када му је као заступнику ријечке православне заједнице Аустријска дворска канцеларија доставила један царски декрет.⁶

Осим Стефана Серафина, познато је име само још понеког истакнутог члана православне заједнице из прве половине 18. века. Један од њих био је Антонио Менгено (у изворима наведен као *Mengeno*, *Mendelo* и *Menzeno*), који се од 1717. године ангажовао у изградњи православног храма и последњи пут помиње се 1720. године. Исте године као представник заједнице у изворима је наведен Никола Цигерич/Чигерич (*Cigerich*). Од 1731. године на дужности заступника заједнице пред градским и државним властима учестало се појављује трговац Антонио Вићеман (*Vicetano*, *Vicemanus*), пореклом са Крита, а од 1736. године Георгио Доменико Киријаки (*Ciriaco*, *Cirivacei*, *Zirivachi*). На Вићемана као представника заједнице наилазимо поново 1744. године.⁷

С оснивањем насеља учињени су и први кораци ка оснивању ријечке православне парохије. Када је Привилегијом од 2. јуна 1717 године грчким трговцима дао дозволу да изаберу свештеника и подигну храм, владар је будућу православну парохију подредио јурисдикцији карловачког митрополита. Нова православна заједница, као и парохија која се оснивала, није могла да остане изван организације Православне цркве и јурисдикције карловачког митрополита. Као духовног старешину ријечког пароха владар је привремено одредио костајничко-зринопољског и личко-крбавског епископа Никанора Димитријевића (1716–1728).⁸ Скоро истовремено обавестио је митрополита Вићентија Поповића (1713–1725) да је дозволио оснивање православне општине у Ријеци. Владар је посебно истакао да ће верници и њихов парохијални свештеник бити подређени духовној власти једино карловачког митрополита. Тиме је парохија званично постала део Карловачке митрополије.⁹

6 *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1717–1746. – Dokumenti*, 42, 43, 52–61, 74, 75.

7 *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1717–1746. – Dokumenti*, 48–50, 62–67, 70–83, 102–105, 108–126, 130–137. Православна заједница имала је и свог лекара, Анонија да Домиљјана (*Domigliano*). Тај „medico di nazione Graeca” умро је 1745. године (Љ. Тошева Karpowicz, *Православна ојшћина у Ријеци (1720–1868)*, Београд – Ријека 2002, 25).

8 Привремена јурисдикција епископа Никанора наглашена је речима „pro hic et nunc usque ad uterorem nostrum furutram resolutionem ac dispositonem omnino subsit” (*Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1717–1746. – Dokumenti*, 44, 45; D. Roksandić, *Etnos, konfesija, tolerancija*, 88, 91).

9 Архив САНУ у Сремским Карловцима (АСАНУК), фонд Митрополитско-патријаршијски архив А (МПА „А”), *Protocollum Exhibitorum Registraturae Archiepiscopalis Carloviciensis et Inclyta Nationis Illyrico Rascanae*, 48–49, zapis 193; N. Ninković, *Jurisdikcija Karlovačke mitropolije na području Kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije do 1815. godine (sa osvrtom na Rijeku i Trst)*, /y:/ *Pravoslavlje u Rijeci i na Sjevernom Jadranu u ranom novom vijeku*, ur. D. Roksandić, K. Jovanović, Rijeka – Zagreb 2020, 108.

Већ крајем јула или почетком августа 1717. године, највише два месеца после дозволе Карла VI да се у Ријеци оснују православна општина и парохија, карловачком митрополиту обратио се представник досељених трговаца Антонио Менгено. Он је молио митрополита да пошаље неког епископа који ће освештати православни храм који се гради крај Ријеке, на месту где га раније није било, и поставити им свештеника. Митрополит Вићентије о томе је обавестио карловачко-сењског епископа Данила Љуботину (1713–1739) и писао му је (4) 15. августа, ако увиди да ће ту бити неког напретка, да се потруди да посети Ријеку и освешта цркву.¹⁰

Одлука митрополита да у Ријеку упути епископа карловачко-сењског Данила Љуботину, а не костајничког Никанора Димитријевића наведеног у Ријечкој привилегији, била је разумна. Епархија којом је управљао епископ Данило обухватала је хабзбуршко приморје и досезала је до залеђа Ријеке. Стога, користећи своје право архиепископа, митрополит Вићентије укључио је будућу парохију у састав Карловачко-сењске епархије и ставио је под непосредну духовну власт епископа Данила Љуботине.¹¹

На сличан начин размишљали су и прагматични трговци у Ријеци. Антонио Менгено је, неколико месеци касније преко хиландарског архимандрита Макарија молио митрополита Вићентија да пошаље управо епископа Данила Љуботину „да му освјати цркву, како је извадио, да буде грчаскога закона, у Рјеки граду гди није до ниња никад била”. У писму из Венеције од (25. октобра) 5. новембра 1717. године архимандрит Макарије пренео је митрополиту поздраве господара Антонија од Ријеке који је „био при вас у Бечу и зна вас добро”.¹² Позивање на ранији сусрет с митрополитом требало је да осигура остваривање циља, а то је што скорије освештавање храма. Лична познанства била су драгоцене и често су имала значајну улогу у решавању разних проблема.

О томе како је текла градња прве православне цркве у Ријеци нема позданих података у изворима.¹³ Налазила се између Белог Камика и Зениковића, била је посвећена Светом Георгију и освештао ју је епископ Данило Љуботина фебруара 1720. године.¹⁴ Највећи, а могуће и једини ктитор

10 *Gradnja hrata Sv. oca Nikolaja 1717–1746. – Dokumenti*, 48–50.

11 N. Ninković, *Jurisdikcija Karlovačke mitropolije*, 108.

12 Д. Руварац, *Два њисма хиландарских калуђера*, Старице Српског археолошког друштва 7/2 (1890), 38; М. Костић, *Српско њрловачко насеље на Ријеци у XVIII веку*, Историјски часопис 7 (1957), 39.

13 Постоји мишљење да је градња ријечке цркве почела већ 1716. године. Оно је, нема сумње, настало на основу једног документа из 1732. године, у коме се наводи да је трговац Антонио Менгено још 1716. године од ријечког вицекапетана Витнића купио плац за изградњу православног храма (*Gradnja hrata Sv. oca Nikolaja 1717–1746. – Dokumenti*, 70, 71). Како у то време православни још увек нису имали право да се трајно насеље у околини Ријеке и стичу имовину, као ни слободу вероисповести, није убедљива тврдња да је један грчки трговац 1716. године могао да купи земљу за градњу православне цркве, и то од вицекапетана. Због тога верујемо да је активност око изградње храма могла да почне током 1717. године. У документу из 1732. године вероватно је начињена случајна грешка, а то није реткост у изворима из прве половине 18. века.

14 Р. Матејчић, *Српско-њравославна црква св. Николе у Ријеци*, Зборник МС за ликовне уметности 9 (1973), 179; Lj. Toševa-Karpowicz, *Problemi izgradnje pravoslavne crkve u Rijeci 1717–1746*, Артефакти 6–7 (2004), 19.

био је Антонио Менгено. У изворима се истиче да је он од вицекапетана Витнића купио земљиште на месту званом Брајде, на око 400 корака од града, да је за рашчишћавање терена имао трошак од 300 дуката и да је саградио цркву. Као ктитору, градитељу цркве припала му је част да уведе владик у Данила Љуботину у нови храм. Црква је била мала, начињена од дрвета, и у изворима из 1720. године називана је капелом.¹⁵

Реч *capella* за Храм Св. Георгија користи се само у изворима из 1720. године. У документима из тридесетих година, доследно је називан црквом. Употребљаване су речи *la chiesa* или *die Kirche* у зависности од тога да ли је документ писан на италијанском или немачком језику.¹⁶ Разлог за дефинисање Храма Св. Георгија као капеле 1720. године могли бисмо тражити у сужавању права православних у Ријеци, које се у међувремену догодило. Право да подигну цркву (*ecclesia*), према Привилегији од 2. јуна 1717. године, православнима је ограничено царским декретом од 3. маја 1719. године. Тада је изречена забрана православним верницима да подижу јавне храмове у Ријеци, Ријечком дистрикту и на целој јадранској обали, а своје верске потребе могли су да испуњавају приватно у ораторијумима, тј. капелама.¹⁷

У измењеној ситуацији Храм Св. Георгија могао је да заживи једино као капела. Градске власти Ријеке могле су такође посматрати нови православни храм и као приватну капелу. Једина особа која се помиње у вези с изградњом храма је Антонио Менгено. У свим изворима истиче се да је он био купац земљишта и градитељ храма, те је пред градским властима могао да наступи и као његов власник. Менгено није могао да буде власник парохијалне цркве, већ само капеле, која је онда могла бити у приватном власништву.¹⁸ Узимајући у обзир све наведено, можемо закључити да је у интересу православне заједнице било то да градске власти Ријеке 1720. године дефинишу њен мали храм као капелу. Само под тим условима у Храму Светог Георгија могло је да се одржава богослужење.

Боравак епископа Данила Љуботине у Ријеци, где је 1720. године освештао новоподигнуту цркву, био је догађај од изузетног значаја. Први долазак једног православног епископа у Ријеку изазвао је велико интересовање у православној заједници, али и подозрење градских власти. Епископ се сусрео са ријечким капетанским намесником Јосипом Антуном Занкијем, коме се представио подносећи му на увид, између осталог, и оригиналну диплому којом га је владар потврдио за карловачко-сењског епископа 1713. године. Узбуђење православних верника било је велико. Извори сведоче да су епископа Данила свуда, па и на састанак

15 *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1717–1746. – Dokumenti*, 66–67, 70–71.

16 *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1717–1746. – Dokumenti*, 70, 78, 80, 82. и даље.

17 *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1717–1746. – Dokumenti*, 54–55. У тексту је наведено да је исповедање православне вере дозвољено „privatis in oratoriis seu odeis”. Реч *oratorium* употребљавала се и као синоним за капелу (Видети одреднице *Capella* (6) и *Oratorium* у: Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, Paris, II, 1883, 117; VI, 1886, 54).

18 Н. Ј. Wetzler, В. Welte, *Kirchen-Lexikon oder Encyklopädie der katholischen Theologie und ihrer Hilfswissenschaften*, I, Freiburg im Breisgau 1847, 878–884; *Енциклопедија православља*, II, Београд 2002, 925.

са капетанским намесником, пратили многи верници. У Ријеку је довео и четири свештеника који су му помагали у служби освећења Храма Св. Георгија. Једног од њих је, не треба у то сумњати, одредио за пароха, те бисмо могли закључити да је од 1720. године заживела ријечка православна парохија. Парохија започиње свој живот доласком свештеника и одржавањем првог богослужења. Према једном каснијем извору, из 1744. године, у Храму Св. Георгија неколико година одржавало се богослужење у складу са обредом Православне цркве.¹⁹ С временом се око цркве формирало и гробље.²⁰

Постоји празнина у изворима дужа од деценије, између 1720. и 1732. године, те стога бројна питања повезана с првим годинама постојања ријечке православне парохије за сада остају без одговора. Између осталог, није нам познато име првог ријечног парохијалног свештеника, нити колико се дуго задржао у тој средини. Не зна се ни да ли је живео од чинодејства или је примао годишњу плату у договору с општином. Такође, није познато колико је верника било у парохији и да ли су били исључиво Грци. Неспорно је само то да се током двадесетих година православна заједница осипала и да је почетак тридесетих година 18. века дочекала с највише седам породица.²¹

Разлог из кога су грчки трговци релативно брзо напуштали Ријеку треба тражити у односу градских власти и локалних трговаца према њима. Упркос напорима владара да развије пословну климу Ријеке подстичући насељавање трговаца из Османског царства у њеној околини, то је била затворена средина, која је одбијала странце, поготову оне који су били друге вере. О проблемима с којима се суочавала православна заједница сведочио је трговац Антоније Вићеман у једној молби владару из јануара 1732. године. Вићеман је пре свега истакао да су се свима који су дошли послом у Ријеку допали град и његова лука како због трговине, тако и због обиља хране и здраве климе. Међутим, брзо су схатали да Ријечани лоше поступају са свим странцима који долазе да се тамо настане, да им, упркос царском прогласу, ометају послове и да се служе *злостављањима* и *безобразлуцима* не би ли их приморали да напусте град и луку. Зато су трговци брзо губили интересовање и напуштали Ријеку.²²

19 *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1717–1746. – Dokumenti*, 62–69, 132–133.

20 V. Ekl, *Historijska toponomastika grada Rijeke i Distrikta*, Starine JAZU 49 (1959), 291; Љ. Тошева-Каргович, *Православно гробље на Ријеци (1720–1856)*, Историјски часопис 45–46 (1998–1999), 73.

21 У изворима и литератури помињу се различити подаци о броју православних у Ријеци. У документу из маја 1732. године ријечки капетан гроф Петаци помиње пет или шест православних породица. Ријечки архиђакон Никола Тудоровића у једном недатираном писму помиње седам, а у другом из 1733. године пет Грка. Број од седам грчких породица у Ријеци 1733. године наводи Ђовани Коблер, један од првих истраживача прошлости Ријеке (*Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1717–1746. – Dokumenti*, 84, 85; G. Kobler, *Memorie per la storia della liburnica città di Fiume*, II, Fiume 1896, 91; Љ. Тошева Каргович, *Православна ойшћина у Ријеци*, 24).

22 *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1717–1746. – Dokumenti*, 74, 75. О односу Ријечана према странцима видети у: Р. Матејчић, *Српско-православна црква св. Николе у Ријеци*, 175–177.

Одлазак православних трговаца одразио се на стање у парохији. Мали број породица које су остале више није могао да одржава православни храм, а према свему судећи, ни да издржава свештеника. Тада је искрсао проблем земљишта на коме је био изграђен Храм Св. Георгија. Будући да су трговци одлазили, а „јадни Антонио Менгено остао немоћан”, како пише у једном документу, плац није био исплаћен у потпуности, па је враћен претходном власнику. До 1732. године црква се обрушила скоро до земље и била је напуштена.²³ То је свакако била последица влажне приморске климе, због које је та дрвена грађевина брзо пропадала, као и финансијске немогућности мале православне заједнице да је обнавља. Услед таквог сплета околности, православни у Риједи остали су без своје цркве. Будући да се у изворима из тог периода не помиње парохијални свештеник, могуће је да га није ни било. Без цркве и свештеника, с највише седам породица, опстанак парохије био је доведен у питање.

Током 1731. године заједница је покренула активности за обнову храма. Новембра те године Антонио Вићеман је кренуо на пут у Беч, где је у јануару 1732. године поднео неколико представки владару жалећи се на положај православних трговаца у Риједи. Молио је да се православној заједници дозволи да исплати плац на коме је била стара црква и да на њеном месту изгради нову од чврстог материјала. Заједница је била свесна да је потребно мање улагања и трошкова за одржавање и поправку грађевина од камена него оних од дрвета. Иако је Карло VI преко Дворске коморе у Грацу наложио ријечком капетану да осигура православнима слободу трговине и пословања, да дозволи изградњу цркве и омогући њихово даље насељавање, помака није било.²⁴

По повратку у Ријеку Вићеман се суочио с новим препрекама јер су градске власти оспоравале право православнима на зидање цркве. То је била последица царског декрета из 1719. године и забране зидања православних храмова на јадранској обали. Све док је Храм Св. Георгија био дефинисан као капела, није било сметњи. Невоље су почеле 1731. године када су православни тражили да као заједница откупе стари плац и на месту старе цркве сазидају нову. Нови верски објекат би тиме и законски постао јавни храм. Православној општини било је дозвољено да откупи земљиште на коме се налазила разрушена Црква Св. Георгија, терен је затим рашчишћен и све је било припремљено за изградњу новог храма. Међутим, када је епископ Данило Љуботина дошао у Ријеку маја 1732. године да освешта темеље нове цркве, капетан гроф Петаци га је у томе спречио. Није дозволио зидање цркве правдајући се различитим владар-

23 *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1717–1746. – Dokumenti*, 70.

24 *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1717–1746. – Dokumenti*, 78–81. У овом периоду упућене су бројне молбе државним властима да дозволе подизање цркава од чврстог материјала на простору Карловачко-сењске епархије. Тај проблем отворен је на Народно-црквеном сабору 1730. године на коме су се посланици из ове епархије жалили да у њиховим крајевима нема довољно дрвне грађе, а да им државне власти не допуштају изградњу цркава од камена. Дрвене цркве брзо пропадају и потребне су честе поправке, а то много кошта. За народ би било много лакше и јефтиније да гради цркве од камена, ког има у изобиљу, објашњавали су посланици (Р. Грујић, *Тужбе Срба из Хрватске и других крајева са сабора у Београду 1730. на њредставника аустријских државних власних*, Гласник ИД НС II (1929), 408–409).

ским наредбама из 1717. и 1719. године које су уносиле забуну, те је тражио додатна објашњења из Беча. Одатле су стизали позитивни одговори, а у једном документу помиње се и одобрење православнима да саграде цркву са звоником.²⁵

Ријечки капетани отежавали су и одлагали почетак градње цркве. Тако је капетан барон Рајн током 1736. године тврдио да је то врло опасан подухват, који не треба допустити јер би био погубан за римокатоличку веру. Према његовом мишљењу, изградња православног храма омогућила би да *шизмајшици* и *нејћолерисани* своје обреде врше јавно, на *саблазан* простог света. Нови храм привукао би у Ријеку велики број трговаца *шизмајшика*, а то није требало дозволити. Његов став подржавао је ријечки архиђакон Никола Тудоровић својим аргументима о штетности насељавања православних у Ријеци по римокатоличку веру, као и аргументима о малом броју православних породица које су ту стално настањене и које стога нису имале право на храм. Тврдио је и да се владарске одлуке одnose на изградњу цркве за Грке римокатоличке вере, а не православне. Бројни дописи, наредбе и представке размењени су у том периоду између Ријеке, Беча и Граца. Дворске канцеларије испитавале су детаљно све аргументе за изградњу цркве и против ње, а ишло се толико далеко да је током 1738. године утврђивано које су вере Грци у Ријеци – римског или источног обреда. На дужину трајања овог процеса утицала је и спорост хабзбуршке бирократије.²⁶

Активности око подизања новог храма обновљене су средином четрдесетих година 18. века. У међувремену догодиле су се две велике промене. После смрти Карла VI на власт је дошла Марија Терезија (1740–1780), а после смрти епископа Данила Љуботине за новог карловачко-сењског епископа изабран је 1742. године Павле Ненадовић. Млади епископ донео је промену која се осетила и у Ријеци. Њему се 1744. године обратио Антонио Вићеман с молбом да подржи захтев православних да изграде цркву. У опширној молби Вићеман је детаљно изложио проблеме с којима су се суочавали и посебно је нагласио да су се, због забране изградње нове цркве, из Ријеке иселиле многе породице јер нису желеле да живе ту „где не могу служити Богу у јавном храму према старом славном обичају својих предака”. Децембра 1744. године епископ Павле Ненадовић упутио је молбу Марији Терезији да потврди привилегије које је њен отац дао православнима у Ријеци. Нагласио је како би они да изграде цркву „јер до сада због ратних и нетолерантних времена, црква се није изградила”. Већ јануара наредне године Марија Терезија потврдила је православнима у Ријеци привилегије, слободе и трговачка права која им је раније гаран-

25 *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1717–1746. – Dokumenti*, 70–101.

26 *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1717–1746. – Dokumenti*, 102–129, 132–133; Више о покушајима изградње православне цркве у Ријеци током тридесетих година 18. века видети у: Љ. Тошева Karłowicz, *Православна ойшійина у Ријеци*, 95–98; Иста, *Problemi izgradnje pravoslavne crkve u Rijeci 1717–1746*, 22–26; Иста, *Borba protiv privilegija (1717–1746), /y:/ Pravoslavlje u Rijeci i na Sjevnom Jadranu u ranom novom vijeku*, ur. D. Rokсандић, K. Јовановић, Ријека – Загреб 2020, 131–135. Аргумент о штетности насељавања православних по римокатоличку веру, који су истицале градске и црквене власти у Ријеци, могао се чути и у другим средима када би се поставило питање изградње православног храма. Један од таквих примера је Петриња (С. Гавриловић, *Грађа за историју Војне Границе у XVIII веку*, I, Београд 1989, 620–623).

товао Карло VI. Током 1746. године посебно је разматрана и молба за изградњу цркве.²⁷

Ријечани, међутим, нису преузели царску диплому. Током 1745. године стизала су им учестала упозорења из Дворске канцеларије у Грацу да потврдна диплома неће имати правну снагу уколико је службено не преузму уз плаћање потребних такси.²⁸ Будући да су се православни у Ријечи искрено и истрајно борили да потврде своја привилегијална права и изградње храм, разлог за непреузимање царске дипломе можемо тражити само у недостатку новца. Дипломе које су издавали владри, посебно оне којима су давана или потврђивана права и слободе, коштале су много. У зависности од канцеларије која је издавала потврдну диплому, канцеларијска такса кретала се у распону од 150 до више од 300 форинти. Поред редовних такси, трошкови подизања дипломе обухватили су често и цену штампања или писања тог документа, као и опрему која је подразумевала царски печат. Било је уобичајено да се новцем или поклонима награде писари, регистратори, секретари дворских канцеларија који су на било који начин учествовали у процесу издавања или писања диплома. Сума коју је трабало издвојити за подизање царске дипломе могла је тако да буде увећана и троструко у односу на канцеларијску таксу.²⁹ За малу православну трговачку заједницу у Ријечи, која није бројала више од 6 или 7 грчких породица током четрдесетих година 18. века, трошкови преузимања царске потврдне дипломе могли су да буду непремостива препрека. Без преузете дипломе нису могли да започну градњу цркве.

Наредне деценије представљају још једну непознаницу у историји ријечке православне заједнице. Спорадични подаци показују да је она, иако веома мала, успевала да опстане. Није, међутим, познато како су православни у том периоду испуњавали своје духовне потребе јер Црква Св. Георгија није била у функцији, а парохијални свештеник се не помиње. То отвара питање да ли је ријечка православна парохија званично постојала. Током шездесетих година 18. века из Османског царства почели су полако да долазе и српски трговци. Године 1768. забележен је долазак веће групе трговачких породица из Босне и Херцеговине.³⁰ Они се још увек нису дуже задржавали у Ријечи и настављали су даље ка Трсту или

27 АСАНУК, МПА „А“, 1744/473; *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1717–1746. – Dokumenti*, 130–143, 156–164; М. Костић, *Српско трговачко насеље на Ријечи*, 39–40; Н. Нинковић, *Митрополији Павле Ненадовић*, Нови Сад 2017, 51. Према свему судећи, Марија Терезија није потврдила Ријечку привилегију Карла VI из 1717. године. У изворима се помиње потврда царске резолуције од 24. априла 1734. године (*Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1717–1746. – Dokumenti*, 144, 145).

28 *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1717–1746. – Dokumenti*, 144–155.

29 Када је патријарх Арсеније IV Јовановић у Бечу преузимао потврђене Привилегије из 1743. године, његови трошкови износили су више од 10.000 форинти. Таксе, плаћене у три канцеларије преко којих су Привилегије биле потврђене, и опрема за дипломе, тј. *одело, иечай и јајтан*, коштали су 1.080 ф. Скоро 9.000 форинти патријарх је потрошио на тзв. *дишкреције*, односно новац и поклоне које је носио како предсеницима царских и краљевских канцеларија, тако и чиновницима, па и писарима који су преписивали текст Привилегија (Д. Руварац, *Народни сабор од 1744*, Српски Сион XIII (1903), 302–304; И. Точанац Радовић, *Реформа Српске православне цркве у Хабзбуршкој монархији за време владавине Марије Терезије и Јосифа II (1740–1790)*, докторска теза у рукопису, Београд 2014, 211).

30 М. Грбић, *Карловачко владичанство*, I, Карловац 1891, 147.

Венецији. Алекса Атељевић из Босне и Емануел Канела са Крита били су међу ретким трговцима који су током шездесетих година одлучили да своје послове вежу за Ријеку. Обојица су били активни у заједници и током деведесетих година 18. века.³¹ Крајем шездесетих и почетком седамдесетих година 18. века у Ријеку је долазило и задржавало се више српских него грчких трговца. До средине седамдесетих година већину чланова православне заједнице чинили су Срби.

Према попису из 1775. године, у Риједи је, међу 4.515 становника оба пола и свих узраста, забележено и шест православних.³² Нема сумње да је попис приметио само оне православне који су имали *домицијум*, односно трајни боравак и статус ријечног грађанина. Трајно настањивање у Риједи и добијање статуса грађанина било је могуће само уз дозволу Капетанског намесништва и градских власти. Други извори сведоче да је православна заједница у то време била знатно бројнија. Међутим, већина трговаца који су пословали у Риједи још увек није имала законски регулисан боравак или није била трајно настањена. На то указује и молба коју је Ријечком капетанском намесништву, као и директно двору 1775. године поднело 12 српских трговаца пореклом из Босне. Они су тражили да им се дозволи насељавање и молили су да подигну цркву на сопствени трошак, као и да им буде гарантована слобода вероисповести на начин на који је Карло VI раније одобрио православнима у Риједи и Трсту. Иако се у тексту наводи да потписници молбе имају намеру да се тек доселе са породицама и имовином, те стога траже дозволу за насељавање, куповину кућа и изградњу нових, неки детаљи указују на то да су они од раније били присутни у Риједи. Међу потписницима су били Теодор Рајовић и његов ортак Атанасије Михаљевић, за које је забележено да су већ купили кућу. У другом документу из исте године тај податак је поновљен и наведено да је Јован Паповић такође купио једну некретнину – врт, а да Јово Рајовић, Ђуро Тодоровић, као и неки други већ живе у Риједи и само чекају дозволу за стално настањивање.³³

Капетанско намесништво изразило се позитивно и нагласило је корист по ријечку привреду, као и саму државу од досељавања вредних људи који се разумеју у трговачке послове. Намесништво је показало интересовање за њихове послове са Угарском преко Босне, затим у граничним млетачким лукама у Далмацији, као и по Јадранском мору. Узимајући у обзир њихове пословне и родбинске везе са становништвом у Босни, досељавање нових трговаца имало би велике користи за државу. Дозвола да изграде цркву и слобода исповедања вере привукла би и друге трговце

31 АСАНУК, МПА „А“, 1792/719 [препис протокола истражне комисије Губерније, 27.1.1792]. Пред комисијом Ријечке губерније Алекса Атељевић и Емануел Канела изјавили су да већ 30 година живе у Риједи. Из њихових исказа могло би се закључити да су дошли током шездесетих година 18. века .

32 I. Erceg, *Nosioci obrta, pomorstva i trgovine u gradovima Karlobag, Senj, Bakar, Rijeka i Trst (1775)*, Acta historico-oeconomica Iugoslaviae III (1978), 9, 15.

33 *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1776–1794. – Dokumenti*, prir. B. Malnar V. Zakošek, M. Grabar, M. Sciussa, N. Labus, Artefakti 4–5 (2001), 28–31, 36–39. Потписници молбе били су Стефан Николић, Трифун Драшковић, Максим Паповић, Јован Савић, браћа Јово и Теодор Рајовић, Сава Јовановић Алекса Магић, Алекса Атељевић, Атанасије Михаљевић, Никола Петровић и Ђуро Тодоровић.

у Ријеку. Чињеница да 12 трговачких породица тражи да о сопственом трошку сазида цркву, уверила је Намесништво да то нису сиромашни људи, те је вероватно да ће и други доћи за њима. Истичана је корист коју је Трст имао од православне трговачке заједнице, уз наду да ће се досељавање православног становништва одразити позитивно и на Ријеку. На молбу српских трговаца позитивно мишљење дали су Трговинска интенданца у Трсту и Трговинско веће у Бечу, те им је дозвољено насељавање у Ријеци и зидање цркве.³⁴

Мишљења надлежних институција одражавала су став двора да треба подстицати привредни развој земље. Под утицајем идеја меркантилизма, требало је подстаћи развој делатности попут трговине и поморства јер је ту постојала могућност стицања богатства. Ради остваривања тих планова извршене су територијално-административне промене којима су све јадранске луке, изузев Трста, стављене под надлежност угарских институција. Године 1776. основана је Северинска жупанија, у оквиру које је организован посебан *трговачки дистрикт*, у који су ушле и луке Ријека и Бакар. Трговачки дистрикт имао је другачији статус у односу да остатак жупаније и њиме је управљано преко посебне институције, *Губерније* са седиштем у Ријеци. Повезивање Приморја са хрватским и угарским залеђем требало је да подстакне привредни развој те области, посебно развој трговине која би водила из залеђа према Приморју. Царским декретом из јануара 1776. године Марија Терезија дозволила је православним трговцима насељавање на територији новооснованог трговачког дистрикта, гарантовала им је право трговине, стицања имовине и слободу вероисповести. Новом реорганизацијом 1779. године Ријека је издвојена из Северинске жупаније и као посебна област припојена је Угарској.³⁵

До 1778. године, када је купљен плац за изградњу нове цркве, у Ријеци је живело више од 15 православних трговаца, од којих неки са породицама.³⁶ Заједница се постепено увећавала и економски јачала доласком и трајним настањивањем способних трговаца, посебно оних који су имали везе са Босном и Херцеговином, односно Угарском. У попису из 1785. године у 19 ријечких породица забележена су имена 53 мушка члана, узраста од једне (Христифор син Алексе Атељевића) до 70 година (Цветко Петровић). На том списку је био и Драгић Павић, први ријечки парохјални свештеник чије је име познато. Попис указује на то да су трговци радили и живели у истом домаћинству са својом браћом, синовима, рођацима или пословним партнерима. Већину су чинили српски трговци,

34 *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1776–1794. – Dokumenti*, 32–45; I. Erceg, *Gradivo o ekonomskoj politici i trgovačkom prometu na sjevernom Jadraniu (Senj–Rijeka–Istra–Trst) u 18. stoljeću*, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu XIII* (1968), 66–68.

35 I. Erceg, *Gradivo o ekonomskoj politici i trgovačkom prometu na sjevernom Jadraniu*, 68–74; Isti, *Stanje pomorstva grada Rijeke u vrijeme reinkorporacije (1776/77)*, *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije* 3 (1960), 373–374; Више о трговачким односима Ријеке и залеђа видети у: J. Plić Mandić, *Trgovina „mare versus“ na putu Zemun – Rijeka krajem 18. veka, /y:/ Pravoslavlje u Rijeci i na Sjevernom Jadraniu u ranom novom vijeku*, ur. D. Roksandić, K. Jovanović, *Rijeka – Zagreb* 2020, 225–254.

36 *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1776–1794. – Dokumenti*, 46–51; G. Kobler, *Memorie per la storia della liburnica città di Fiume*, II, 91; Љ. Тошева Karpowicz, *Православна ојшћина у Ријеци*, 24.

међу којима је највише било оних пореклом из Сарајева. Само тројица трговаца из тог времена били су Грци: Емануел Канело, Атанасије Коста и Димитрије Маврициј (Маврић). Највећи број одраслих мушкараца бавио се трговином на велико, а трговало се дуваном, житом, кожом, чојом, памуком, вуном и воском са Угарском, Италијом, Дубровником, Трстом, Карловцем. Ријечани су се бавили и занатима па су забележене четири кожарске радионице и радионица за израду капута. Било је и неколико дућана за трговину на мало, за локалне потребе. Поред капитала у роби којом су трговали, неки од трговаца поседовали су и барже на Сави и Дунаву, као и некретнине у Ријечи (куће, дућани, врт). Укупна вредност послова и имовине ријечких православних трговаца износила је у то време импресивних 245.350 форинти.³⁷ Некретнине које су поседовали биле су заведене и у ријечком катастру из 1785/87. године.³⁸ Према другом документу из 1785. године православна заједница бројала је 23 породице са укупно 82 члана.³⁹

Крајем седамдесетих, најкасније почетком осамдесетих година 18. века у Ријечи се трајно настанио Арсеније Јовановић *оѿи Шакабенѿи*. Он је био син иришког проте Андреја и синовац патријарха Арсенија IV Јовановића, преко кога је имао угарско племство. Његов рођени брат Јосиф изабран је за епископа пакрачког (1781), затим бачког (1784), а од 1786. до смрти 1805. године управљао је Вршачком епахијом. Као и већина трговаца Арсеније Јовановић у почетку је само повремено боравио у Ријечи ради послова. До 1781. године, када му је било рођено и крштено прво дете, кћи Ана, већ је био *жиѿељ фијумски*. Према попису из 1785. године поседовао је кућу у вредности од 1.000 форинти и 14.000 форинти уложених у послове трговине.⁴⁰ Нешто касније, између 1785. и 1787. године у Ријечи се настањују три брата Вуковића – Теодор, Алекса и Јован, пореклом из Херцеговине. Њихов четврти брат Сава раније се настанио у Новом Саду, где се такође бавио трговином и постао је угледни грађанин и велики добротвор. Био је ожењен Софијом Јовановић, сестром ријечног трговца Арсенија Јовановића од Шакабента и епископа Јосифа, чиме је успостављена јака породична веза између Вуковића и Јовановића, партнера у трговини између Новог Сада и Ријеке.⁴¹

Долазак Арсенија Јовановића и браће Вуковић у Ријеку био је од значаја не само са становишта економског развоја српске трговачке заједнице већ

37 М. Костић, *Српско ѿрѿовачко насеље на Ријечи*, непагинирана табела на крају текста; *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1776–1794. – Dokumenti*, 84–103.

38 I. Erceg, *Jozefinski katastar grada Rijeke i njegove uže okolice (1785/87)*, Zagreb 1998, 32, 34, 36, 38, 74.

39 *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1776–1794. – Dokumenti*, 54–55.

40 Н. Лабус, *Транслиѿерација књиѿе криѿѿених ѿарохије Св. оца Николаја у Ријечи 1781–1860*, *Artefakti* 2 (1996), 38; *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1776–1794. – Dokumenti*, 84–85, 94–95; Д. Ђорић, *Авѿѿобиоѿрафија еѿискоѿа Јосифа J. Шакабенѿи*, *Гласник ИД НС III* (1834), 364–365.

41 У списку ријечких трговаца из 1785. године нема браће Вуковић. Алекса је постао *жиѿељ фијумски* до 1787. када се оженио Саром Милодраговић из Задра, а августа 1788. рођено је и њихово прво дете у Ријечи, син Стефан (Н. Лабус, *Транслиѿерација књиѿе вјенчаних ѿарохије Св. оца Николаја у Ријечи, 1782–1860*, *Artefakti* 1 (1994), 24; исти, *Транслиѿерација књиѿе криѿѿених*, 41).

и њеног верског и политичког живота. Крајем осамдесетих година Арсеније Јовановић и Теодор Вуковић били су на челу православне општине. Током 1787. године изабрани су за тусторе Храма Св. Николаја, чија је изградња после много одлагања требало да почне, и у том звању дочекали су горњокарловачког епископа ГенADIЈА ДИМОВИЋА (1786–1796) који је априла 1788. године освештао темеље те цркве.⁴² Захваљујући породичним и пословним везама појединаца, посебно Арсенија Јовановића, мала православна парохија у Ријеци постала је тесно повезана с Карловцима као центром верског и политичког живота Срба у Хабзбуршкој монархији. Та блискост условила је позив Арсенију Јовановићу од Шакабента, *армалисти* и трговцу из Ријеке, да учествује на Народно-црквеном сабору у Темишвару 1790. године. Преко новосадског трговца Саве Вуковића, Сабору је предата и једна представка ријечке општине. Ријечка православна општина била је на тај начин укључена у народно-црквени и политички живот Карловачке митрополије.⁴³

У време одржавања Темишварског сабора 1790. године у Ријеци је живела 31 православна породица са 131 чланом.⁴⁴ Две године касније парохијални свештеник Николај Даниловић набројао је у једном документу 30 породица са 124 члана. Ти подаци се, међутим, разликују од података из државног пописа извршеног исте године. Државни попис 1792. године бележи у Ријеци 96 православних у 26 породица. Када се упореде спискови ријечких житеља које су начинили парох и пописивачи, уочавају се извесне разлике. Четири породице више налазе се у списку пароха. Даниловић је забележио и слуге, који су такође били његови парохијани. У државном попису, међутим, убележена је и породица Стефана Ђурковића с пет чланова, које парохијални свештеник није навео. У другим изворима из исте године појављује се још имена православних становника Ријеке које парох не помиње у свом списку. Стога бисмо могли закључити да је православна заједница у Ријеци 1792. године бројала око 130 лица.⁴⁵

Последње детаљније податке о ријечкој православној општини и парохији током 18. века пружа попис Горњокарловачке епархије из 1797. године, који је извршен у оквиру великог пописивања свих епархија Карловачке митрополије. Посебан значај овог пописа је у томе што је то био први епархијски попис у који је била укључена ријечка парохија.

42 *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1776–1794. – Dokumenti*, 126–127.

43 S. Gavrilović, N. Petrović, *Temišvarski sabor 1790*, Novi Sad – Sremski Karlovci 1972, 204–205, 214, 516; Љ. Тошева Karłowicz, *Православна оишћина у Ријеци 1720–1868*, 77. Више о природи и интензиту веза између Ријеке и Карловачке митрополије видети у: I. Тоџанас Radović, *Pravoslavna opština u Rijeci i Karlovačka mitropolija u 18. i početkom 19. veka, ly:!* *Pravoslavlje u Rijeci i na Sjevernom Jadranu u ranom novom vijeku*, ur. D. Roksandić, K. Jovanović, Rijeka – Zagreb 2020, 85–99.

44 М. Костић, *Српско карловачко насеље на Ријеци*, 46; Љ. Тошева Karłowicz, *Православна оишћина у Ријеци*, 31.

45 АСАНУК, МПА „А”, 1792/719 [списак пароха Н. Даниловића, 26. 5. 1792]; М. Грбић, *Карловачко владичанство*, I, Карловац 1891, 148–149. Међу онима које је парох Николај изоставио са списка била је Марија Трикупи, једна од ктитора куповине плаца за Храм Св. Николаја 1779. године, забележена у катастру 1785/87. године као власница две куће, а умрла је у Ријеци 1796. године (*Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1776–1794. – Dokumenti*, 50; I. Erceg, *Jozefinski katastar grada Rijeke*, 32, 36; Н. Лабус, *Транслијерација књије умрлих парохије Св. оца Николаја у Ријеци 1782–1860*, Артефакти 3 (2000), 31).

С Карловцем, Трстом и Сењом, Ријека је била сврстана у екстракапеланије, парохије које нису биле у саставу постојећих протопопијата. У попису је наведено да у Риједи живи 111 православних *душа*, 56 мушког и 55 женског пола, међу којима су била 23 брачна пара. Ријечани су настањивали 29 кућа.⁴⁶ Резултати тог пописа указују на смањење броја становника у православној заједници, а то је био почетак тренда који је у континуитету регистрован током целог 19. века.

Повећани број православних у Риједи током седамдесетих година 18. века утицао је на обнову како трговачке општине тако и парохије. Добијање статуса ријечких грађана 1776. године омогућило је трговцима да се посвете решавању најважнијег проблема у парохији – изградњи новог парохијалног храма. Стари храм, посвећен Св. Георгију био је разрушен и деценијама није био у употреби. Током 1778. купљени су плац за нову цркву и једна кућа на Зениковићу (Заграду), изван градских зидина, где се већ налазила стара црквица са гробљем. Финансијске послове око тог подухвата водили су Алекса Атељевић и Атанасије Михаљевић, а помагао им је Јован Паповић, који је до тог времена напустио Ријеку и настанио се у Трсту. У куповини су учествовали добровољним прилозима не само ријечки већ и трговци из других средина.⁴⁷

Године 1779. православном становништву Ријеке оспорена је слобода јавног исповедања вере, а тиме и право зидања цркве као јавног објекта. Мишљење Ријечке губерније било је да се дозвола не може издати будући да ту живи само 16 православних породица, а требало би да их буде најмање 60. Аргумент о малом броју православних породица искоришћен је како би била спречена градња цркве против које је пре свих снажно иступао ријечки каптол. Тај аргумент, према свему судећи, изведен је из царских резолуција којима је у верски мешовитим срединама, каква је била и Ријека, право на изградњу цркве условљавано бројем настањених православних породица. У време изрицања забране, међутим, на снази је била Деклараторија у којој се та одредба не помиње.⁴⁸

46 АСАНУК, МПА „А”, 1797/33. Подаци из пописа Горњокарловачке епархије за 1797. годину одговарају онима које је навео Јан Чаплович као податке за Ријечку жупанију (наведено према Љ. Тошева Karłowicz, *Православна ошћина у Риједи*, 31)

47 Од Ријечких трговаца, у куповини плаца за цркву 1778. године учествовали су, осим поменутих Алексе Атељевића и Атанасија Михаљевића, и Јован Савић, Лазо Симић, Ристо Томић, хаџи Лазо и Васил Јовановић, Остоја Дамјановић, Димитрије Николић, Јеремија Рашевић, Јован Костић, Ристо Чокоровић. Прилог је дат и у име тада покојних Алексе Магића и Сава Рајовића. Приложници су такође били Јован Паповић, Симо Николић и Стефан Стојановић Ризнић из Трста, Сава Вуковић из Новог Сада, Наста Костић из Петриње и Коста из Земуна. Наредних година међу приложницима се појављују и нова имена (*Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1776–1794. – Dokumenti*, 46–51).

48 Једна од царских резолуција којима је православнима ограничено право зидања цркава донета је 1753. године. Тада је било дозвољено да православни слободно подижу цркве у местима у којима нема становника друге вероисповести, као и у оним мешовитим насељима у којима живи најмање 30 српских породица. У свим другим случајевима била је потребна посебна дозвола. Регуламент из 1770. године позива се на ту царску резолуцију, али већ у тексту наредног Регуламента из 1777. године, као и Деклараторије из 1779. године те одредбе нема. Помињу се ограничења у вези изградње друге православне цркве у мешовитим насељима (J. D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et aplyssima collectio*, ed. J. V. Marin, L. Petit, t. 39, Parisiis 1907, 560, 735; J. Радонић, М. Костић, *Српске њивилејије*, 123, 149; И. Точанац Радовић, *Захтеви и жалбе Горњокарловачке епархије на народно-црквеном сабору 1781. године*, Зборник о Србима у Хрватској 9 (2015), 111).

Уместо подизања цркве, православнима је у Ријеци било дозвољено исповедање вере приватно у капели. Зато је кућа, купљена од Микелине Занки, била претворена у капелу. Њу је 1779. године освештао горњокарловачки епископ Петар Петровић (1774–1784).⁴⁹ Стиче се утисак да су градске власти Ријеке покушавале на разне начине да одложе издавање дозволе за изградњу православног храма. Губернија је најављивала регулацију градње у крају у ком је требало изградити цркву, и обавестила је православно општину да због тога треба сачекати са новим грађевинама. Затим су на увид тражени планови и нацрти за нову цркву. То јесте било у складу са намером државе да успостави контролу над изградњом објеката јавне намене, у које су убрајане и цркве. Међутим, за тражене нацрте, а посебно за прорачун трошкова будуће изградње било је потребно време.⁵⁰

Поред проблема са изградњом цркве, почетком осамдесетих година појавиле су се и нове невоље за православно зједницу у Ријеци. Према свему судећи, било је потребно много времена да Патент о верској толеранцији Јосифа II из 1781. године заживи. Од 1781. године православни у том граду били су приморани да плаћају таксе за црквене услуге римокатоличком свештенству, од чега су у Хабзбуршкој монархији били ослобођени још крајем 17. века Привилегијама Леополда I. Наредне године забрањено им је сахрањивање према православним обичајима.⁵¹ У Ријеци је тај проблем био продубљен ставом градских власти да православни уопште немају дозволу да се сахрањују на подручју града и његове околине. Има неких назнака да је захтевано да се сахране православних обављају у току ноћи, вероватно да не би својим обредима и обичајима узнемиравали верска осећања римокатолика. Својом истрајношћу, бројним молбама које су слали Ријечкој губернији, градској општини и владару, као и претњама да ће се иселити, чиме би ослабили економски потенцијал града, православни трговци изборили су се за своја права и слободе. Прво су 1784. године добили дозволу да сахрањују покојнике према својим обичајима уз погребну поворку, осим у време епидемија заразних болести. Наредне године ослобођени су и плаћања такси римокатоличким свештеницима.

49 *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1776–1794. – Dokumenti*, 52–53; G. Kobler, *Memorie per la storia della liburnica città di Fiume*, I, 153; М. Костић, *Српско штрљовачко насеље на Ријеци*, 40, 42; Р. Матејчић, *Српско-православна црква св. Николе у Ријеци*, 179, 181; Љ. Тошева Карповић, *Православна ойшћина у Ријеци*, 120.

50 Р. Матејчић, *Српско-православна црква св. Николе у Ријеци*, 180. У време Марије Терезије почела је изградња прво римокатоличких, а затим и православних цркава према типским плановима, унапред припремљеним и одобреним пројектима, као и тачно прорачунатим трошковима градње. Регулamenti из 1770. и 1777. године, као и Деклараторија из 1779. године позивају се на владарску наредбу из 1765. године према којој се за сваку црквену грађевину мора поднети нацрт градње са прорачуном трошкова и образложењем ко ће трошкове поднети (J. D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et aplyssima collection*, 560, 735; J. Радонић, М. Костић, *Српске љривилеије*, 124, 149; Ђ. Свитановић, *Idejni nacrti za gradnju tipizitanih crkava u Vojnoj krajini*, *Vojna krajina – povjesni pregled – historiografija – rasprave*, Zagreb 1984, 411–429).

51 То је била последица једног у низу погрешних тумачења државних прописа. Наиме, током седамдесетих година држава је из здравствених разлога почела да регулише начин сахрањивања код свих вероисповести. Забранила је сахрањивање покојника у отвореном сандуку, као и кретање погребне поворке кроз насеље. Сахрана и верски обред могли су да се врше само на гробљу у капели. Осим тога, и гробља су морала бити измештена ван насеља (И. Точанац Радовић, *Реформа Српске љрвославне цркве у Хабзбуршкој монархији*, 105–106).

Упркос томе, проблеми са сахранама и црквеним таксама наставили су се и у наредном периоду јер донети прописи често нису поштовани.⁵²

Током 1784. године православна заједница добила је дозволу да подигне цркву од чврстог материјала. То, међутим, није значило да неће бити проблема. На путу остваривања тог циљ морали су да савладају разне препреке које су им постављале градске власти и ријечки каптол. Пре свега, требало је доказати финансијску способност да заједница сама изгради цркву, због чега је 1785. године био спроведен напред поменути попис трговаца и њихове имовине. Услед ширења градског атара, заједница је била приморана да купи ново земљиште пред градским торњем, где је градња почела тек 1788. године. Тада је темеље Храма Св. Николаја освештао епископ ГенADIЈЕ ДИМОВИЋ. Током градње спорадично су искрсавали нови проблеми са градским властима. Радови су трајали до 1790. године, а наредних година храм је опреман. Храм Св. Николаја грађен је према пројектима ријечног архитекте Игнација Хенкеа, у барокном стилу типичном са сакралну архитектуру последњих деценија 18. века.⁵³

Сачувана грађа из последњих деценија 18. века омогућава нам да сагледамо односе унутар ријечке православне парохије и осветлимо однос трговаца према свештеницима. Међу парохијалним свештеницима који су у 18. веку служили у Ријеци, по именима су познати само они из последње две деценије. Први по имену познати свештеник био је Драгић Павић, пореклом из Перјасице на Кордуну. Могуће је да је пре службе у Ријеци био војни капелан у Слуњској регменти Карловачког генералата. У ријечку парохију дошао је најкасније 1781. године. Живео је у домаћинству са млађим братом Тодором, за кога се у изворима наводи да се бавио крзнарским занатом. Парохијалну службу у Ријеци активно је вршио до 1788. године, а онда је почео полако да се повлачи због болести и да препушта службу Николају Даниловићу. Последњи податак о пароху Драгићу је из јула 1789. године, када је сахранио Димитрија Обрадовића из Ријеке. Будући да у ријечној Матичној књизи умрлих није забележена његова смрт, могуће је да је у другој половини 1789. године напустио Ријеку и вратио се у Перјасицу или се повукао у неки манастир. У време пароха Драгића почео је да се реализује велики подухват изградње парохијалног храма Св. Николаја.⁵⁴

52 *Gradnja hrata Sv. oca Nikolaja 1776–1794. – Dokumenti*, 52–57; Ј. Радонић, М. Костић, *Српске црковне историје*, 92–95; М. Костић, *Српско црковно насеље у Ријеци*, 42–43; Р. Матејчић, *Српско-православна црква св. Николе у Ријеци*, 179–180.

53 Више о напорима православне заједнице да током осамдесетих година добије дозволу за изградњу новог храма видети у: *Gradnja hrata Sv. oca Nikolaja 1776–1794. – Dokumenti*, 56–109; Лj. Тошева-Карповић, *Problemi izgradnje pravoslavne crkve u Rijeci 1775–1792*, 17–21. О изградњи и опреми храма Св Николаја видети у: Р. Матејчић, *Српско-православна црква св. Николе у Ријеци*, 181–192; М. Bradanović, *Pravoslavna crkva sv. Nikole i arhitektura grada Rijeke u 18. stoljeću*, [у:] *Pravoslavje u Rijeci i na Sjevernom Jadranu u ranom novom vijeku*, ur. D. Roksandić, К. Јовановић, Rijeka – Zagreb 2020, 198–208.

54 АСАНУК, МПА „А“, 1789/121 [парох Даниловић митрополиту Путнику, 14. 9. 1789; Јовановић и Вуковић митрополиту Путнику, 30.10.1789]; *Gradnja hrata Sv. oca Nikolaja u Rijeci 1776–1794. – Dokumenta*, 84–85, 94–95; Н. Лабус, *Транслијерација књије вјенчаних*, 24; исти, *Транслијерација књије кршћених*, 38–43; исти, *Транслијерација књије умрлих*, 29; М. Костић, *Српско црковно насеље на Ријеци*, непагинирана табела у прилогу рада. У изворима на латинском језику Драгић Павић наводи се и као *Valentino Paulovich*.

Драгића Павића је у парохијалној служби наследио јеромонах Николај Даниловић. О њему је сачувано довољно извора на основу којих се може пратити његов животни пут, а то је реткост за свештенике из 18. века. Николај Даниловић био је јеромонах у манастиру Крушедол када је ступио у службу горњокарловачког епископа Јована Јовановића (1784–1786) и боравио неко време у Плашком. Након сукоба са епископом Јованом, који доступни извори не разјашњавају, напустио га је да би, наводно, обилазио света места. Преко Далмације стигао је до Црне Горе и обрео се на двору владике Петра Петровића (1784–1830). На Цетињу је упознао хабзбуршког мајора Филипа Вукасовића, који га је узео у службу „да му помажем држати кореспонденцију нашим језиком с Црногорци, и причувати касу и потребнаја воинству и бити му на руку у свакој служби цесарској”, како је сам навео у писму митрополиту Мојсију Путнику (1781–1790) из септембра 1789. године.⁵⁵ Мајор Вукасовић је од јануара 1788. године боравио у Црној Гори на дипломатско-војној мисији са циљем да наведе црногорска племена да зарате са Османлијама. Његова мисија је неславно завршена и септембра 1788. године побегао је са својим сарадницима из Црне Горе у Ријеку. Одатле је Вукасовић наставио пут ка Бечу, а јеромонах Николај је остао у том граду.⁵⁶

Децембра 1788. године председник Дворског ратног савета у Бечу генерал гроф Хадик обавестио је митрополита Мојсија да је Николај Даниловић стигао из стране земље на територију његовог величанства и да му је за службу коју је обављао била одређена годишња пензија у износу од 150 форинти.⁵⁷ Током 1789. године од митрополита је из Беча тражено да јеромонаха Николаја повуче у матични манастир или да му одреди неку службу са платом како би престао да прима новац из државне касе. Истовремено, Дворски ратни савет је преко мајора Вукасовића наложио јеромонаху да се јави свом духовном поглавару ради даље службе, што је он и учинио.⁵⁸ Митрополит му је тада наредио да се што пре врати у манастир Крушедол, а он је молио да га остави у Ријеци. Крајем октобра 1789. године јеромонах Николај писао је митрополиту да је „тјашку болезан в ногах добил кршећи се по камењу и стреминах черногорских” и да није добио сав новац од плате која му припада. Због свог лошег здравља, предстојеће зиме и недостатка новца он не може одмах да крене на дуг пут од мора до Дунава, уверавао је митрополита. Обавестио га је и да већ годину дана помаже у парохијалној служби „за немошт здешњаго свештеника”, те је молио да му бар привремено дозволи да остане у Рије-

55 АСАНУК, МПА „А”, 1789/121 [неко, потпис нечитак, митрополиту Путнику, 12. 8. 1789; парох Даниловић митрополиту Путнику, 14. 9. 1789]; Архив Војводине у Новом Саду (АВ), фонд Илирска дворска канцеларије (ИДК), 4/160 [копија изјаве мајора Вукасовића, 15. 2. 1790; епископ Димовић владару, 29. 4. 1792].

56 О мисији мајора Филипа Вукасовића у Црној Гори видети у: Ј. Милићевић, Н. Ракочевић, *Црна Гора од 1735–1797*, Историја српског народа IV/1, Београд 1994², 527–528.

57 АСАНУК, МПА „А”, 1788/371.

58 АСАНУК, МПА „А”, 1789/121 [парох Даниловић митрополиту Путнику, 12. 9. 1789]; АВ, ИДК, 1792, 4/160.

ци.⁵⁹ Митрополиту се обратила и ријечка општина са молбом да потврди јеромонаха Николаја као њеног пароха.⁶⁰

Године 1789. митрополит Путник одобрио је Николају Даниловићу парохијлану службу у Ријечи. Поред бригае о духовним потребама верника, Даниловић се посветио и сређивању парохијалне документације. У томе му је, без сумње, помогло секретарско искуство из ранијих служби код епископа Јована Јовановића у Плашком и мајора Филипа Вукасовића у Црној Гори. У ријечкој парохији од тада су вођени протоколи, односно вршени су редовни уписи у матичне књиге крштених, венчаних и умрлих парохијана. Реч је о типским штампаним формуларима који су у то време већ били уведени у Карловачкој митрополији. У матиче књиге прво је преписао податке из цедуља попа Драгића Павића, који датирају од 1781. године, а затим је наставио да уноси податке из свог времена. Последњи пут помиње се у изворима априла 1796. године.⁶¹

Јеромонах Сава Поповић служио је у ријечкој парохији после Николаја Даниловића. Он је био постриженик манастира Лепавина у Пакрачкој епархији и једно време био је војни капелан. У почетку је повремено бора-вио у Ријечи и тада је помагао пароху Николају. Матичне књиге показују да је између 1793. и 1795. године крстио четворо деце. То су били Георгије (1793) син Дмитра и Јелене Пешутовић, Марија (1793) кћи Симата и Јекатарине Криловић, као и Ана (1794) и Јована (1795) кћери хаџи Јована и Јелисавете Вуковић. Парохијалну службу у Ријечи добио је најкасније јуна 1796. године и служио је до августа 1800. године. Током 1799. године у матичним књигама забележено је и име свештеника Алексија Остојића који је крстио Павла, сина Теодора и Пепе Монастириот. Од 1800. године, после Саве Поповића, у парохији ријечкој служио је јеромонах Партеније Оклобција.⁶²

Извори из тог перода пружају нам ближа сазнања о начину на који је ријечка православна општина ангажовала парохијалног свештеника. Она је у вези с тим питањем истицала, често и злоупотребљавала, свој привилеговани статус. Последњих деценија 18. века начин постављања парохијалних свештеника био је регулисан државним законима, Регулацијама из 1770. и 1777. године и Декларацијом из 1779. године. Иако је овим законским актима било потврђено право епископа да поставља свештеника, ријечка општина није пропуштала прилику да се позове на право да сама бира свештеника, добијено од владара. То се види на примеру ангажовања и касније покушаја отпуштања из службе Николаја Да-

59 АСАНУК, МПА „А“, 1789/121 [неко, потпис нечитак, митрополиту Путнику, 15. 9. 1789; парох Даниловић митрополиту Путнику, 23. 10. 1789].

60 АСАНУК, МПА „А“, 1789/121 [А. Јовановић и Т. Вуковић митрополиту Путнику, 30. 10. 1789].

61 АСАНУК, МПА „А“, 1789/121 [концепти писама митрополита Путника, 13. 11. 1789]; Н. Лабус, *Транслићерација књиге вјенчаних*, 24–25; исти, *Транслићерација књиге кршћених*, 43–49; исти, *Транслићерација књиге умрлих*, 30–31. Најранија забележена служба коју је према матичним књигама извршио Николај Даниловић било је венчање Драгутина Рајовића из Ријеке и Полексије, кћери Симеона Милорадовића из Задра, које је одржано (3) 24. новембра 1789. године.

62 АСАНУК, МПА „А“, 1797/33; Н. Лабус, *Транслићерација књиге вјенчаних*, 25; исти, *Транслићерација књиге кршћених*, 46–53; исти, *Транслићерација књиге умрлих*, 31–36.

ниловића, иако појединости из односа општине и пароха не могу да буду расветљене до краја.

Као што је напред наведено, Николај Даниловић боравио је у Ријечи од 1788. године и помагао је у служби попу Драгићу Павићу. Крајем октобра 1789. године Арсеније Јовановић Шакабента и Теодор Вуковић, у то време татори Храма Св. Николаја, обратили су се „с целим обштеством фирумским” митрополиту Мојсију Путнику с молбом да им у парохијалној служби остави и благослови јеромонаха Николаја. Јасно су нагласили посебност своје заједнице, којој је владар дао слободу „церков и обштество завести Православнагo восточнагo исповеданија”.⁶³ Један од разлога зашто се општина обратила митрополиту, а не надлежном епископу горњокарловачком Генадију Димовићу могли бисмо тражити у статусу Николаја Даниловића. Он је био јеромонах манастира Крушедол у Сремској архиђијецези, под директном духовном влашћу митрополита. Стога, само је митрополит као његов духовни старешина могао да му одобри нову службу.

Молба општине уследила је после митрополитовог позива да се јеромонах што пре врати у матични манастир. Митрополит Мојсије Путник дозволио је јеромонаху Николају да преузме парохију у Ријечи и тако је, између осталог, испунио захтев Дворског ратног савета. Истог дана када је одговорио ријечкој општини и Николају Даниловићу, митрополит је писао и епископу Генадију. Своју одлуку објаснио је у контексту захтева које је примао из Беча и скренуо је епископу пажњу на новог парохијалног свештеника у Ријечи.⁶⁴

Током 1791. године почео је сукоб између парохијалног свештеника и ријечких православних трговаца. Није познато како је сукоб започео, али једна од последица била је намера представника општине да доведу новог свештеника. Новембра 1791. године свештенику је најављено отпуштање из службе и да од наредне године „вашу срићу даље можете тражити”, како је срочено у писму општине.⁶⁵ Обавештен о томе, епископ Генадије је у Ријеку упутио свештеника Гојка Јакшића, емигранта из Црне Горе. Општина, међутим, није била задовољна тим избором и вршила је притисак на епископа да пошаље неког другог ко би одговарао њеним захтевима. Ријечани су тражили кандидата који би „в страних наукама искусен бил”, а будући да епископ није имао таквог, дозволио им је да сами изаберу свештеника „по желанију вашему научена, где сами весте”. Упозорио их је само на то да свештеник мора бити хабзбуршки поданик и хиротонисан у Монархији.⁶⁶

Ријечки трговци већ су знали кога желе за свог парохијалног свештеника. Арсеније Јовановић и Теодор Вуковић намеравали су да доведу Петра Лукића пароха из Сремских Карловаца, у то време администратора паро-

63 АСАНУК, МПА „А”, 1789/121 [А. Јовановић и Т. Вуковић митрополиту Путнику, 20. 10. 1789].

64 АСАНУК, МПА „А”, 1789/121 [концепти писама митрополита Путника, 13. 11. 1789],

65 АВ, ИДК, 4/160 [ријечка општина Николају Даниловићу, копија, 7. 11. 1791].

66 АСАНУК, МПА „А”, 1791/364 [епископ Димовић ријечкој општини, 8. 11. 1791].

хије у Осијеку. С њим су ступили у везу преко свог пословног партнера и рођака Саве Вуковића, који је живео у Новом Саду. Лукић је био у сличном положају као раније Николај Даниловић. Његов духовни старешина био је карловачки митрополит и само је он могао да му одобри промену службе. Зато се општина крајем новембра 1791. године обратила митрополиту Стефану Стратимировићу (1790–1836), наглашавајући да има дозволу свог епископа да ангажује свештеника кога хоће.⁶⁷ Митрополит је био опрезан у овом случају. Одговорио је „обштеству фијумском” да неће донети одлуку док не добије писану потврду од епископа Генадија. Истог дана обратио се епископу са питањем да ли је он стварно дао писану дозволу ријечној општини да „себи у место своје, свештеника по вољи својој имети и тражити может”.⁶⁸

Епископ Генадије Димовић потврдио је да је дозволио ријечној општини да сама изабере свештеника. Његов одговор је указао на проблем који је постојао не само у Ријечи већ и у другим градским општинама у којима су главну реч водили имућни трговци. То је вредно сведочанство о стању у српским трговачким срединама, о захтевима и очекивањима општина од парохијалних свештеника, као и о односу трговаца као представника заједнице према њима. Због значаја овог документа преносимо одговор епископа Генадија, од 19. децембра 1791 године, у ширем изводу:

„[...] чест имеју ответовати: Да предреченоје Обштество Епархиј мојеја от мене многократно просило јест онакова свештеника који би не само чтец, певец и писац совершен јакже в свештенодејствији и в церемонији церковној искусен, него да би и в дијалектах немецком и латинском добре научен бил. Ја убо таковаго в моје Епархији не имајући, а к тому и конфузији онаго с свештеници терпети не могући, дозволих писмено да Оно себи у место своје свештеника, будући да с оними које сам ја им давао не било контента, по вољи својеј слободно имати и тражити может, само да би једанпут от конфузији престало, и себе са свештеником смирило. Но, кад Оно с овим јеромонахом Николајем, који је у свему што наша Восточна Церков от једнаго духовнаго пастира изискава, совершенно искусен и не има више от 150 форинти пак није задовољно, добро знам да ће с другим и мање, а најмање с онаковим каквога Оно жели. Јер, онакови свештеник неће се резолвирати на 150 форинти у оваковиј многољудствениј Град, гди са женом и децом и с 400 фроринти плаће мучно ће поштено живити, јер све је скупо. А наши господари трговци не само у Фиуми, него и по другим местам, ради би да им је свештеник научен, пак да му сви заповедају, а да мало плаћају. А то бити не може, нити је право. Ја сам им допустио, а они нека траже кога они хоћеју, пак ако их и за 100 форинти буде хотео служити, мени нијеће бити противно, само да се једанпут примире”.⁶⁹

67 АСАНУК, МПА „А”, 1791/364 [А. Јовановић и Т. Вуковић митрополиту Стратимировићу, новембар 1791]; АВ, ИДК, 4/160 [митрополит Стратимировић владару 30. 5. 1792]

68 АСАНУК, МПА „А”, 1791/364 [концепти писама митрополита Стратимировића, 1. 12. 1791]. У време описаних догађаја на снази је била Деклараторија из 1779. године. Тим законским актом било је потврђено право епископима да бирају парохијалне свештенике и да их распоређују у парохијама. О квалитету кандидата мишљење је давала Епископска конзисторија, тј. Духовни суд епархије. У Деклараторији се не помињу привилеговане општине нити њихово право да саме бирају свештенике (Ј. Радонић, М. Костић, *Српске привилегије*, 112, 139).

69 АСАНУК, МПА „А”, 1791/364 [епископ Димовић митрополиту Стратимировићу, 19. 12. 1791].

Петар Лукић је одустао од парохије у Риједи и постављен је за војног капелана у Огулинској регименти, под командом капетана Фрање Јелачића.⁷⁰ Иако су остали без жељеног кандидата, поједини трговци нису одустајали од намере да отерају Даниловића, те је спор настављен. У одбрану свог парохијалног свештеника устао је фебруара 1792. године прво Лазар Јовановић, који је у писму митрополиту Стратимировићу тврдио да су главни кривци за *смуйње* у Риједи *іосйодари Вуковићи*. Реч је била о Теодору Вуковићу и хаџи Јовану Вуковићу.⁷¹ Они су „несложно са општином” довели неког свештеника из Боке которске, који је био два пута протериван из Монархије, и на интервенцију епископа Генадија и уз претњу Ријечке губерније да ће га ухасити, морао је брзо да напусти град. Вуковићи нису били задовољни ни свештеником кога је послао епископ те су тражили слободу да сами изаберу новог, „а за то Општина сва остала није знала”, писао је Јовановић митрополиту.⁷² У писму помиње и то да је Ријечка губернија спровела истрагу и утврдила да оптужбе против пароха Николаја нису тачне. Реч је о истражној комисији којом је председавао Јозеф барон од Аргента, а која је током јануара те године саслушавала православне трговце. Тада су 23 члана православне ријечке општине дала изјаве, од којих је 16 било у потпуности задовољно радом пароха Николаја и није имало никакве замерке.⁷³ У тако заоштреној ситуацији епископ Генадије позвао је пароха Николаја да напусти Ријеку јер, како је писао, не може више да га брани, што је он и учинио.⁷⁴

Једна група трговаца ипак није желела да одустане од намере да доведе новог свештеника. Они су се марта 1792. године обратили митрополиту Стратимировићу и уверавали га да је Даниловић лош парох, неотесаног понашања, да не поштује чланове општине и да изазива сукобе. Зато га треба што пре *диінуити*, тј. склонити из Ријеке, тврдили су хаџи Јован Вуковић, Ристо Ђирковић, Арсеније Јовановић Шакабента, Теодор Вуковић, Петар Остојић и Димитрије Атељевић.⁷⁵ Одговор митрополита био је да проблем у Риједи треба да реши надлежни епископ.⁷⁶ Већина трговаца била је за то да стари парох остане у служби. Маја исте године, у дому Алексе Вуковића састало се 17 ријечких трговаца и позвало Николаја Даниловића да се врати у парохијалну службу. Занимљиво је да је међу њима био и Ристо Ђирковић, који је два месеца раније потписао писмо митрополиту против пароха Николаја.⁷⁷

70 АВ, ИДК, 1792, 4/160 [митрополит Стратимировић владару 30. 5. 1792].

71 Хаџи Јован Вуковић није био у роду са браћом Теодором, Алексом, Јованом и Савом Вуковићем.

72 АСАНУК, МПА „А”, 1792/465 [Л. Јовановић митрополиту Стратимировићу, 26. 2. 1792].

73 АСАНУК, МПА „А”, 1792/719 [препис протокола истражне комисије Губерније од 27. 1. 1792].

74 АСАНУК, МПА „А”, 1792/465 [епископ Димовић Николају Даниловићу, 11. 2. 1792].

75 АСАНУК, МПА „А”, 1792/494.

76 АСАНУК, МПА „А”, 1792/584.

77 АСАНУК, МПА „А”, 1792/719 [ријечки трговци Николају Даниловићу, 21. 5. 1792]. Позив су потписали Јован Николић, Алекса Атељевић, Симат Криловић, Алекса Вуковић, Јаков Вученић, Ристо Ђирковић, Петар Остојић, Драго Рајковић, Димитрије Рајковић, Теодор Рајковић, Јефто Благојевић, Дамјан Љубојевић, Лазо Јовановић, Трифун Петровић, Гавро Мириловић, Лазар Илић и Игњат Раиновић.

Сукоб око парохијалног свештеника унео је велики раздор не само међу трговце, већ и у ријечким породицама. Тако су, на пример, Теодор Вуковић и Димитрије Атељевић били противници пароха Николаја, док су га њихова рођена браћа Алекса Вуковић и Алекса Атељевић подржавала. Случај проха Николаја стигао је до Беча и у његово решавање активно се укључила Илирска дворска канцеларија. Она је сматрала да пароха не може отпустити из службе нити општина нити духована власт без одређеног разлога, спроведеног истражног поступка и сагласности највише власти. Осим тога, Илирска дворска канцеларија изразила је забринутост због тога што би отпуштени свештеник могао поново да лута без посла. Током 1792. године тражила је извештаје и пратећу документацију о ријечком пароху од митрополита Стефана Стратимировића, епископа Генадија Димовића, већине учесника у спору из Ријеке, па и мајора Филипа Вукасовића о ранијој служби Николаја Даниловића.⁷⁸

Овако жестоки сукоби у заједницама не настају одједном и морају имати неку позадину. Можда би узроке сукоба у Ријеци требало тражити у начину на који су тутори Храма Св. Николаја, Арсеније Јовановић и Теодор Вуковић, водили рачуна о новцу. Сумњало се да у рачунима има неслагања и назнака лоше склопљених уговора. Могуће је да је Николај Даниловић, с искуством из ранијих служби, приметио неправилности у раду татора и супротставио им се. Арсеније Јовановић и Теодор Вуковић са великом жестином водили су акцију против пароха. На тај закључак упућује и судски спор који су јануара 1792. године водили зидари против татора храма, због дуговања за послове извршене од 1788. године. У записнику са саслушања наведено је да ће бити покренут поступак против бивших опуномоћника, тј. татора цркве ако су прешли границе својих овлашћења и склопили неповољан уговор.⁷⁹ У исто време и епископ Генадије најавио је долазак у Ријеку и намеру да јавно прегледа црквене рачуне. Сукоб је тада достигао врхунац и поделио општину. Августа 1792. године у присуству епископа Генадија сравњени су рачуни црквених татора и представници општине прихватили су их за правичне и истините. До тада су за нове татора били изабрани хаџи Јован Вуковић и Ристо Ђирковић.⁸⁰ Није познато шта је пресудило да се велики сукоб у Ријеци смири. Николај Даниловић остао је у парохијаној служби до 1796. године.

Догађаји повезани са Николајем Даниловићем осветљавају и проблем издржавања свештеника. Ријечки парохијални свештеници нису се издржавали само од чинодејства. Приходи од stole за венчања, кршења, сахране и друге службе у тако малој средини сигурно нису били велики и стога нису могли да обезбеде сигурну егзистенцију свештеницима. Зато су они примали годишњу плату од општине. Са кандидатом је обично преговарало неколико чланова заједнице, највероватније они који су се тада налазили на челу општине. Они су саопштавали услове под којима су вољни да га ангажују, а на кандидату је било да ли ће их прихватити или

78 АВ, ИДК, 1792, 4/85, 4/105, 4/120, 4/160.

79 *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1776–1794. – Dokumenti*, 156–165.

80 АСАНУК, МПА „А“, 1792/465 [Л. Јовановић митрополиту Стратимировићу, 26. 2. 1792]; *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja 1776–1794. – Dokumenti*, 166–183.

не. Тако је Николај Даниловић „доброволно на оне кондиције које смо му представили при нама остао”, како пише у једном документу. Прихватио је годишњу плату од 150 форинти, а она је одговарала износу који је до тада примао као пензију после службе код мајора Вукасовића. То није била велика сума, чега је био свестан и епископ ГенADIје Димовић када је коментарисао митрополиту Стратимировићу колико је скуп живот у Ријеци, а колико општина мало плаћа свог свештеника. Трговци су се и са Петром Лукићем разумели за годишњу плату, а у документима нема података о којој суми је била реч.⁸¹

Приликом ангажовања Николаја Даниловића било је договорено да му се током треће године службе повећа плата. У време сукоба у општини током 1792. године парох Николај затражио је договорено повећање плате на 200 форинти годишње. Позивајући га да се врати у Ријеку, трговци су прихватили његов захтев. Обећали су да ће му квартално исплаћивати по 50 форинти и да му се у „дохотке од петрахиља”, тј. од чинодејства, нико неће мешати.⁸² Администратор Горњокарловачке епархије гомирски архимандрит Јоаникије Милојевић приметио је 1797. године да сви парохијални свештеници у екстракапеланијама, а Ријека је била једна од њих, примају плату у готовом новцу према погодби са општином и да епископ од њих не добија ни сидоксију.⁸³ Мала плата и лош однос трговаца према њима утицали су на то да се парохијлани свештеници у наредном периоду кратко задржавају у Ријеци. Током прве половине 19. века већина свештеника служила је у парохији само једну или две године.⁸⁴

У наредном периоду Ријека је пролазила кроз промене проузроковане ратовима против Француске и Наполеона. После краткотрајне француске власти 1797. и 1806. године, Ријека је од 1809. била у саставу Наполеонових Илирских провинција. Будући да су границе црквених управних целина пратиле државне границе, ријечка православна општина и парохија нашле су се у саставу Далматинске епископије. После пораза Наполеона, од 1813. године Ријека је враћена под хабзбуршку власт, а православна парохија под јурисдикцију горњокарловачког епископа. У промењеним политичким и економским односима опадао је и број православних становника у Ријеци. Демографски пад, између осталих извора, бележи и попис Горњокарловачке епархије из 1821. године, према коме је у Ријеци живело 90 православних верника.⁸⁵ Упркос проблемима са којима су се суочавале од свог оснивања, ријечка православна заједница и парохија опстале су током 18. века. Иако је у неколико наврата током прве половине века постојала опасност да се угасе, православна заједница и парохија у Ријеци одржале су се и континуирано постоје до данас.

81 АСАНУК, МПА „А”, 1789/121 [парох Даниловић митрополиту Путнику, 14. 9. 1789]; 1791/364 [А. Јовановић и Т. Вуковић митрополиту Стратимировићу, 20. 11. 1791; епископ Димовић митрополиту Стратимировићу, 19. 12. 1791]; 1792/465.

82 АСАНУК, МПА „А”, 1792/719 [ријечки трговци пароху Даниловићу, 21. 5. 1792; протокол истражне комисије Губрнице, 27. 1. 1792].

83 АСАНУК, МПА „А”, 1797/33.

84 Н. Лабус, *Транслићерација књије вјенчаних*, 26–32; исти, *Транслићерација књије кршћених*, 53–82; исти, *Транслићерација књије умрлих*, 35–68.

85 АСАНУК, МПА „А”, 1821/102.

У прилогу овог рада представљамо православну парохију у Риједи према списку православних *душа* који је 1792. године године начинио парохијални свештеник Николај Даниловић. Документ се чува у Архиву Српске академије наука и уметности у Сремским Карловцима, у фонду Митрополитско-патријаршијски архив А. Писан је ћириличним писмом, српско-словенским језиком, руком парохијалног свештеника Николаја Даниловића.

За разлику од других извора у којима се углавном појављују само имена мушкарца – трговаца и њихових пословних партнера, у списку пароха Николаја наведено је по именима 124 парохијана оба пола и свих старосних доби. У томе је и највећи значај тог документа. Ријечки парохијани записани су у оквиру 30 породица и назначен је њихов однос према старешини породице. Уз чланове породица парох је пописао и слуге које су, према свему судећи, живеле у истом дому. Увидом у данас доступне изворе и литературу можемо закључити да је то једини познати документ са поименичним списком православних становника Ријеке. Будући да списак Николаја Даниловића има изузетан значај за историчаре и да је садржај документа много вреднији од језика којим је писан, одлучили смо да га пренесемо на савременом српском језику и писму. Где год је било могуће унели смо податке о пореклу и годинама живота ријечких парохијана које смо пронашли у матичним књигама и другим документима. Ти подаци наведени су у угласним заградама уз име особе.⁸⁶

Списак пароха Николаја Даниловића не треба прихватити као коначно бројно стање ријечке парохије из 1792. године. У другим документима из истог периода помињу се још нека имена, а то упућује на закључак да је православна парохија у Риједи 1792. године бројала најмање 130 *душа*. Не улазећи у разлоге изостављања појединих парохијана, сматрамо да је списак пароха Николаја Даниловића значајан. Његово објављивање предствља наш прилог проучавању историје православне заједнице и парохије у Риједи, које су ушле у четврти век свог постојања.

ПРИЛОГ. – Православна парохија у Риједи 1792. године

1792. маја 26.

Душе грчког несједињеног закона које су присутне у Фијуми [Риједи],
сума 124.

Сопственом руком

Николај Даниловић, парох фијумски⁸⁷

⁸⁶ Н. Лабус, *Транслијерација књије вјенчаних*, 24–32; исти, *Транслијерација књије кришћених*, 38–82; исти, *Транслијерација књије умрлих*, 29–68; *Gradnja hrama Sv. oca Nikolaja u Rijeci 1776–1794. Dokumenta*, 84–103; М. Костић, *Српско њрјовачко насеље на Риједи у XVIII веку*, непагинирана табела на крају текста.

⁸⁷ Оригинал текст на првој страни документа гласи: „1792. маја 26. Находящихся душъ у Фиуми греческаго закона неуниискаго, Сума 124. Собственою рукою Николаи Даниловичъ ѡрохъ фиумски”.

1. *Фамилија Вуковић*

Теодор Вуковић [Мостар, око 1745 – Ријека, 1813]

Ана жена његова [1764 – Ријека, 1807]

Павле син

Јован брат [Мостар, ? – Ријека, 1807]

2.

Алексије Вуковић [Мостар, 1750 – Ријека, 1824]

Сара жена његова [у. после 1844]

Стефан син [р. Ријека, 1788]

[Ана] кћи његова⁸⁸ [р. Ријека, 1790]

3. *Фамилија Шакабенић*

Арсеније [Јовановић] от Шакабент [Нови Сад, 1751 – Ријека, 1796]

Јелена жена његова

Ана кћи [р. Ријека, 1781]

Андреј син [Ријека, 1786 – манастир Месић, 1852]⁸⁹

Александар син [р. Ријека, 1788]

Павле син [р. Ријека, 1789]

Филип син [р. Ријека, 1791]

4. *Фамилија Алексија Аџељевића*

Алексије Атељевић [Сарајево, 1736/37 – Ријека, 1796]

Марија жена његова [око 1753 – Ријека, 1843]

Христофор син [р. Ријека 1784]

Михаило син [Ријека, 1788 – Ријека, 1859]

Георгије син [р. Ријека, 1789]

Ана кћи [р. Ријека, 1790]

Јекатерина кћи [р. Ријека, 1791]

5. *Фамилија Димитрија Аџељевића*

Димитрије Атељевић [р. Сарајево 1747]

Јелисавета жена његова

Марија кћи [р. Ријека, 1788]

Ана кћи [р. Ријека, 1790]

Јекатерина кћи [рођена и умрла у Ријеци 1792]

Јанко брат жене његове

6. *Фамилија Теодора Рајовића*

Теодор Рајовић [Сарајево 1742/43 – Ријека, 1798]

Јованка жена његова [у. после 1802]⁹⁰

Јован син [Ријека, 1786 – Ријека, 1839]

Јефимија кћи [р. Ријека, 1791]

Василије слуга

⁸⁸ Парох је у списку изостави њено име, написао је само „кћи њејова”. Име је наведено према Матичној књизи крштених.

⁸⁹ Андреј Јовановић, у монаштву Арсеније, постао је архимандрит манастира Месић (1829–1852).

⁹⁰ Јованка, удовица Теодора Рајовића, преудала се 1802. године за учитеља Гаврила Пантелића.

7. *Фамилија Лазара Јовановића*

Лазар Јовановић [Сарајево 1748 – Ријека, 1818]

8. *Фамилија Петра Остојића*

Петар Остојић [Сарајево 1753 – Ријека, 1799]

Марија жена његова

Ана кћи [р. Ријека, 1788]

Јулијана кћи [р. Ријека, 1789]

Јекатерина кћи [р. Ријека, 1791]

Остоја стриц Петров [Сарајево, 1715 – Ријека, 1804]

Јован брат Петров [Сарајево, 1763 – Ријека, 1828]

Марија сестра Петрова

Савка кћи Марина

Никола син Марин

Тадеј син Марин

9. *Фамилија Јована Вуковића*

Хаџи Јован Вуковић [р. Сарајево, 1752]

Савка жена његова [око 1745 – Ријека, 1830]

Георигије син [р. 1778]

Теодор син [р. Ријека, 1791]

Јефросинија кћи

Полексија кћи [р. Ријека, 1790]

Стефан служитељ

Ана службеница

10. *Фамилија Николић*

Јован Николић [Сарајево, 1755 - Ријека, 1797]

Јованка жена његова

Јосиф син [р. Ријека, 1791]

Јевлогија мати Јованова

11. *Фамилија Трифуна Пејровића*

Трифун Петровић [Требиње, 1749 – Ријека, 1801]

Стана жена његова [у. после 1802]⁹¹

Петар син [р. Ријека, 1784]

Николај син [р. Ријека, 1790]

Јаков син [р. Ријека, 1791]

Јован нећак Трифунов

12.

Зоифора Николина

13.

Хаџи Марија Михаиловић

Ана мати њена

---

91 Стана, удовица Трифуна Петовића, преудала се 1802. године за Николаја Селаковића.

14. *Фамилија Димитрија Маврића*
Димитрије Маврић/Маврициј [Нова Скала (Ефес), 1750 – Ријека, 1821]
Ана жена његова [1758 – Ријека, 1806]
Киријак син [Ријека, 1788 – Ријека, 1843]
Константин син [р. Ријека, 1790]
Марија кћи [рођена и умрла у Риједи 1792]
Стамат брат Димитријев [Нова Скала (Ефес), 1755/56 – Ријека, 1800]
Маноил брат Димитријев [Нова Скала (Ефес), око 1759 – Ријека, 1805]

15. *Фамилија Јеремије Рашевића*
Јеремија Рашевић [Сарајево, 1750 – Ријека, 1831]
Марија жена његова
Николај син [р. Ријека, 1789]
Ана кћи [р. Ријека, 1791]
Теодор брат Јеремијин [Сарајево, 1761/62 – Ријека, 1815]
Тома брат Јеремијин

16. *Фамилија Драге Рајовића*
Драгутин Рајовић [Сарајево, 1764 – Ријека, 1828]
Полексија жена његова [у. пре 1800]
Јован син [р. Ријека, 1791]
Санда мати Драгова [1717 – Ријека, 1797]
Димитрије брат Драгов [око 1767 – Ријека, 1805]

17. *Фамилија Јакова Вучинића*
Јаков Вучинић [р. Моравице код Врбовског, 1745]
Јелена жена његова [1749 - Ријека, 1801]

18. *Фамилија Атанасија Костије*
Атанасије Коста [р. Јањина 1735]
Василија жена његова [1758 – Ријека, 1828]

19.
Емануел Канела [р. Крит, 1730]
Сава службеница његова

20. *Фамилија Симата Криловића*
Симат Криловић [око 1736 – Ријека, 1803]
Јекатерина жена његова [око 1756 - Ријека, 1832]
Ана кћи његова⁹² [р. Ријека, 1789]
Атанасије рођак његов

21. *Фамилија Гавре Мариловића*
Гаврило Мариловић
Марија жена његова
Јелена кћи [р. Ријека, 1791]
Ружица службеница
Максим служитељ

22. *Фамилија Косџе Исмаиловића*

Константин Исмаиловић [у. после 1806]

Анастасија жена његова

Никола син [р. Ријека, 1789]

Марија кћи [р. Ријека, 1791]

23. *Фамилија Трифуна Благојевића*

Трифун Благојевић [у. после 1830]

Ана жена његова [1774 - Ријека, 1809]

Марија мати Анина

Јефтимије брат Трифунов

Теодор служитељ

24. *Фамилија Рисџе Ђирковића*

Христофор Ђирковић [1750 – Ријека, 1810]

Ана жена његова [1769 – Ријека, 1792]

Јован син [р. Ријека, 1791]

Саломија мати Ристина

Кузман служитељ

25. *Фамилија Јосифа Бајовића*

Јосиф Бајовић [р. Сарајево, 1740]

Гаврило Бајовић синовац [р. 1755]

Симеон слуга њихов

26.

Игнатије Раиновић [1753 – Ријека, 1816]

27.

Лазар Илић [Сарајево, 1760 – Ријека, 1839]

Александар брат Лазаров

Спиридон синовац Лазаров

28.

Петар Петровић Цветковић [Сарајево 1760 – Ријека, 1828]

Лазар служитељ

29.

Јанко Филиповић [1763 – Ријека, 1844]

30.

Дамњан Љубојевић

(АСАНУК, МПА „А”, 1792/719)

THE ORTHODOX COMMUNITY AND PARISH IN RIJEKA IN THE 18TH CENTURY

The Orthodox community and parish in Rijeka were created in the 18th century and survived despite the numerous problems they faced. They were founded by Greek merchants who moved from the Ottoman Empire to the Habsburg Monarchy in the second decade of the 18th century. They settled in the environs of the city of Rijeka, with the permission of Carl VI, who, with the Privilege of 2 June 1717, guaranteed to them business freedom and the freedom of public profession of Orthodox faith. In the beginning, the community had around thirty merchant families, but soon began to dissipate. Roman Catholic merchants disrupted the Orthodox citizens in their activities and the city authorities restricted their guaranteed freedom of religion. An indisputably great success of the Orthodox community was the construction of a small wooden church, devoted to St George and consecrated in 1720 by bishop Danilo Ljubotina. The bishop then ordained a priest and the Orthodox parish came to life. Until the mid-18th century, only six or seven Greek merchant families remained in Rijeka, as the majority moved to Trieste or Venice, looking for a milieu where they could freely work and profess their faith.

In the 1760s, Serbian merchants began to settle in Rijeka, coming first from Bosnia and later from other areas as well. As of the following decade, the Serbs made up the majority of Orthodox merchants in Rijeka. During the '80s, the Orthodox community was becoming stronger both in terms of numbers and economically. At the time, wholesale merchants lived and worked in Rijeka, doing business with Hungarian lands, Italy, Dubrovnik, Trieste and Karlovac. Despite the good business climate, they faced enormous problems on the religious front. Among other things, the city authorities and the Rijeka Capitol hindered, and thus postponed, the construction of a temple of solid material. It was only in 1788 that the construction of the Orthodox temple of St Nicholas began.

The sources from the last decades of the 18th century elucidate some issues relating to the Orthodox parish that has been largely unexplored so far. Priests Dragić Pavić from Perjasica in Kordun (before 1781 – 1789), Nikolaj Danilović, a hieromonk of the Krušedol monastery (1789–1796) and Sava Popović, a hieromonk of the Lepavina monastery in the Pakrac Eparchy (1897–1800) served in the Rijeka parish at the time. They did not live only on the religious services they performed as such income in small communities such as Rijeka could not ensure a decent livelihood. The priests received from the municipality their salaries amounting to 150 and 200 forints a year. The municipality elected a priest on its own, with the knowledge and permission of the competent bishop. He allowed such practice because the merchants of Rijeka set high and, for that time, unrealistic requests, which very few priests could meet, and were dissatisfied with the priests sent by the bishop. The sources from this period clarified the merchants' attitude towards the priests, and the attitude of the competent bishop of Gornji Karlovac towards the Rijeka Orthodox municipality and parish.

The annex to this paper contains an outline of the Orthodox parish in Rijeka according to the list made in 1792 by parish priest Nikolaj Danilović. Within thirty families, he recorded 124 inhabitants of Rijeka by name, gender and age.